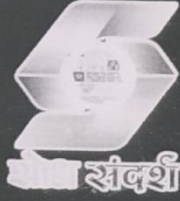

Special Issue- March 2019

ISSN No. 2319 - 5908

An International Multidisciplinary Refereed Research Quarterly Journal

शोध संदर्श

SHODH SANDARSH

शिक्षा, साहित्य, इतिहास, कला, संस्कृति, विज्ञान, वाणिज्य आदि

Chief Editor :

Dr. V.K. Pandey

Editor :

Dr. V.K. Mishra

Dr. V.P. Tiwari

विशेषांक

विविध ज्ञान - विज्ञान - विषय का मन्थन एवं विमर्श ।
नव - उन्मेषी दशा - दिशा से भरा 'शोध - सन्दर्श' ॥

अनुक्रमणिका

Sr. No	Name of Research Scholar	Title of Paper	Page no.
27	प्रा.डॉ. संतोष तुकाराम कदम	'अरुणा असफअली यांचे भारतीय स्वातंत्र्य लढ्यातील योगदान'	98
28	प्रा. डॉ. झाकीरहुसेन हाकीम संदे	भारतीय स्वातंत्र्य लढ्यातील मुस्लीम स्त्री : कुलसुमबेन सयानी	101
29	डॉ. राज पी. चव्हाण प्रा. शोभाताई एस. पाटील	राष्ट्रपिता महात्मा गांधीजींचे भारतीय स्वातंत्र्य चळवळीतील योगदान	103
30	डॉ. ज्योती ज. व्हटकर	1942 चा स्वातंत्र्य लढा व यशवंतराव चव्हाण	108
31	कु. प्रियांका भिमराव पोवार	भारतीय स्वातंत्र्य चळवळीतील स्त्री-स्वातंत्र्यसैनिकांचे योगदान	110
32	डॉ. मधुकर खंडू पवार	वैयक्तिक सत्याग्रह १९४० चा लढ्यातील स्त्रीयांचे योगदान	113
33	प्राचार्य, डॉ. घोलप सर्जेराव देवाप्पा	ज्ञानसुर्य शिक्षणमहर्षी डॉ. बापूजी साळुंखे यांचे शिक्षण क्षेत्रातील मौलिक कार्य	115
34	दुरगुडे एस. पी.	महात्मा गांधींचे तत्त्वज्ञान आणि स्वातंत्र्यासाठी संघर्ष असहकार चळवळ	117
35	डॉ. शारदा गोविंदराव बंडे	भारतीय स्वातंत्र्य चळवळीमध्ये महाराष्ट्रातील क्रांतीकारक	119
36	डॉ. वरेकर निवासराव अधिकराव	1942 ची चलेजाव क्रांती आणि सातारा	122
37	डॉ. दत्तात्रय पांडुरंग खराडे	भारतीय स्वातंत्र्य लढ्यात मुस्लिम महिलांचे योगदान	126
38	Dr. Khot Madhuri Rajaram Dr. Kavita Gagrani	वारणा विभागाचे भारतीय स्वातंत्र्य लढ्यातील योगदान	130
39	प्रा. एस. वाय. पाटील	भारतीय स्वातंत्र्याच्या लढ्यातील शेतकरी चळवळीचे योगदान	132
40	प्रा. डी. ए. पवार	भारतीय स्वातंत्र्यलढा व कामगार चळवळ	135
41	डॉ. डी. व्ही. सुर्यवंशी प्रा. सौ. शुभांगी सुखदेव माने-पाटील	महाराष्ट्रातील कामगार चळवळ नारायण मेघाजी लोखंडे यांचे कामगार चळवळीमधील योगदान	138
42	प्रा. डॉ. सपकाळ रामेश्वर विक्रम	'सुभाषचंद्र बोस यांचे भारतीय स्वातंत्र्यलढ्यातील योगदान'	141
43	प्रा. भागवत वसंत बजरंग	स्वातंत्र्यसंग्रामाच्या संघर्षातील अग्रदूत: क्रांतिवीर रंगरावदादा विठ्ठलराव पाटील	144
44	प्रा. अमृता आनंदराव दिंडे	'स्वातंत्र्यसेनानी दुर्गाबाई देशमुख यांच्या कार्याचा चिकित्सक आढावा'	147
45	डॉ. मधुकर विठोबा जाधव	भारताच्या स्वातंत्र्यलढ्यातील स्वातंत्र्यवीरंगना वीणा दास	151
46	डॉ. तानाजी रामचंद्र हवलदार	चंपारण्य सत्याग्रह	154
47	प्रा. बाबली गंगाराम गावडे	गांधीयुगातील निर्णायक लढे : एक अभ्यास	156
48	Dr. Girish P. Vaghela	भारतीय स्वातंत्र्य संग्राम और गुजरात के बुनियादी कार्यकर : पडकार एवं व्यूहरचना	159
49	डॉ. सुप्रिया चंद्रशेखर खोले.	मणिपूरची क्रांतीकारक राणी गैडीनलू	163
50	प्रा. गीतांजली श. साळुंखे	डॉ. बापूजी साळुंखे यांचे भारतीय स्वातंत्र्य संग्रामातील योगदान	165
51	प्रा. वाय. ए. आवळे	स्वातंत्र्यपूर्व संस्थानकालीन मल्लविद्या व इतर खेळांचा विकास	167
52	Rinkal J. Vaghela	आज के सन्दर्भ में गांधीजी के विचारों की प्रस्तुतता	170
53	प्रा. डॉ. धीरज सुरेश शिंदे	काकासाहेब चव्हाण यांचे कार्य व शिक्षणमहर्षी डॉ. बापूजी साळुंखे	172
54	सौ. रश्मी शिवाजी आडेकर	उपेक्षित पण निष्काम कर्मयोगी : महर्षी विठ्ठल रामजी शिंदे	175
55	Dr. KOLASEKAR MANOHAR	'1857 च्या उठावाचा रेल्वेवर झालेला परिणाम'	177
56	डॉ. शर्मिला अशोक साबळे	महात्मा गांधींचे अहिंसावादी तत्त्वज्ञान व असहकार चळवळ	179
57	श्रीमती सरकाळे तेजश्री तानाजी	1935 चा भारत सरकारचा कायदा - एक ऐतिहासिक आढावा	181
58	श्री महेशकुमार पांडुरंग सोनावणे	स्वातंत्र्यसेनानी शिक्षणमहर्षी डॉ. बापूजी साळुंखे	184
59	विवेकानंद माने.	क्रांतिविरंगणा विजयाताई लाड - प्रतिसरकारातील एक जिन्हार महिला	186
60	प्रा. चामे एच. व्हि.	भारतीय समाजसुधारणा व संविधान निर्मितीत डॉ. बाबासाहेब आंबेडकरांचे योगदान	188

भारतीय समाजसुधारणा व संविधान निर्मितीत डॉ. बाबासाहेब आंबेडकरांचे योगदान

प्रा. चामे एच. वि.

समाजशास्त्र विभाग प्रमुख
विवेकानंद महाविद्यालय कोल्हापूर

प्रस्तावना :-

डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर यांना भारतीय राज्यघटनेचे शिल्पकार म्हणून ओळखले जाते. भारतीय संविधानाच्या निर्मितीत महत्वाचे योगदान बाबासाहेबांनी दिले आहे. भारतीय समाजातील विषमता दूर करण्यासाठी त्यांचे योगदान महत्त्वपूर्ण मानले जाते. बाबासाहेब एक कांतीकारी समाज सुधारक होते. डॉ. भीमराव रामजी आंबेडकर यांचा जन्म 14 एप्रिल 1891 रोजी झाला. त्यांच्या घरची परिस्थिती प्रतिकूल असतानाही त्यांच्या वडिलांची इच्छा मुलांना शिक्षण देण्याची होती. 1907 साली ते दहावीची परिक्षा पास झाले तर 1912 मध्ये बी. ए. झाले. कोलंबिया विद्यापीठ आणि लंडन स्कूल ऑफ इकॉनॉमिक्स या दोन्ही विद्यापीठातून डॉक्टरेट पदवी मिळविली. ते एक अर्थशास्त्र, समाजसुधारक, कायदे पंडीत, घटनातज्ञ, प्राध्यापक व मानवतावादी म्हणून त्यांची समाजात ओळख होती. इ. स. 1990 साली मरणोत्तर 'भारतरत्न' हा भारताचा सर्वोच्च नागरी पुरस्कार प्राप्त झाला.

भारतीय समाजात स्वातंत्र्य समता बंधुत्व आणि समान न्यायवर समाजाची बांधणी कशी करता येईल यासाठी त्यांनी चिंतन केले. त्याचे प्रतिबिंब भारतीय राज्यघटनेत दिसून येते.

भारतीय राज्यघटनेने स्विकारलेल्या संसदीय लोकशाहीसाठी डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर यांचे महत्वाचे योगदान आहे. डॉ. बाबासाहेब आंबेडकरांना अस्पृश्यतेचे घटके लहानपणा पासूनच बसत आले आहेत. इंग्लंडहून शिक्षण घेऊन आल्यानंतर त्यांनी बडोदा संस्थानात नोकरी सुरु केली. त्यांना अस्पृश्य जातीमुळे नोकरीच्या ठिकाणी अपमानास्पद वागणूक मिळाली. त्यामुळे त्यांचे मन पेटून उठले म्हणून बाबासाहेबांनी नोकरीचा राजिनामा दिला व अस्पृश्यांच्या उध्दाराचे काम हाती घेतले.

संशोधन पध्दती :-

प्रस्तुत संशोधन पेपरसाठी दुय्यम स्रोतांचा आधार आला असून त्यासाठी प्रमुख्याने संदर्भ ग्रंथ वर्तमानपत्र, मासिके, इंटरनेट इत्यादींचा वापर केला आहे.

अध्ययनाचा उद्देश :-

1) भारतीय संविधान निर्मितीत डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर यांचे योगदान अभ्यासने.

2) समाजसुधारणेतील डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर यांचे योगदान अभ्यासने.

डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर यांचे समाजसुधारणेसाठी योगदान :-

डॉ. बाबासाहेब एक अभ्यासू व्यक्तीमत्व होते. त्यांनी जगातील अनेक राज्यघटनेचा अभ्यास केला व भारतात सामाजिक न्याय प्रस्तावित करण्याचा प्रयत्न केला. बाबासाहेबांना भारतीय समाजात धार्मिक व जातीय आधारावर जो भेदभाव केला जात आहे, तो मान्य नव्हता. जात व धर्माच्या नावाखाली काही लोकांना गुलामासारखी वागणूक दिली जात होती ही अयोग्य आहे. ती पध्दत नष्ट झाली पाहिजे. अस्पृश्यता हि भारतीय समाजाला लागलेला कलंक आहे. असे डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर म्हणत असत.

बहिष्कृत हितकारणी समा :-

भारतीय समाजातील अस्पृश्यता व जातीव्यवस्था यामुळे भारतीय समाजात निर्माण झालेली विषमता नष्ट करण्यासाठी 20 जुलै 1924 रोजी बहिष्कृत हितकारणी सभेची स्थापना केली. या सभेची 'शिका संघटीत व्हा व संघर्ष करा' हे ब्रीद वाक्य होते. या संस्थेच्या माध्यमातून बाबासाहेबांनी समाजसुधारणा व शिक्षण यावर भर देवून दलित समाजात शिक्षण प्रसार केला. दलित प्रौढ व्यक्तींसाठी रात्रीच्या शाळा वाचनालय चालवण्यात आले. शिक्षणाच्या माध्यमातून दलीतांमध्ये सुधारणा घडवून आणणे व त्यांची आर्थिक परिस्थिती सुधारणे यासाठी प्रयत्न केला.

जाती व्यवस्थेतील विषमतेला विरोध वर्णव्यवस्थेतून जातीव्यवस्था निर्माण झाली. जाती व्यवस्थेचा आधार विषमता आणि उच्च निच्यता आहे. वरच्या जाती खालच्या जातीचे शोषण करतात. त्याच्यामते आंतर्विवाहमुळे जातीव्यवस्था मजबूत झाली आहे. जाती व्यवस्था हि मानवाच्या विकासाला मारक आहे. या व्यवस्थेमुळे समाजात विषमता संकुचितपणा वाढत जात आहे. त्यामुळे सामाजिक एकता व एकात्मतेला तडा जाण्याची शक्यता आहे. यासाठी डॉ. बाबासाहेब आंबेडकरांनी जातीय विषमता नष्ट करणे, समाजात न्याय प्रस्थापित करण्यासाठी प्रयत्न केले आहे.

महाडचा सत्याग्रह :-

महाड गावातील तळे हे नगर पालिकेने ठराव करून सर्व जाती धर्माच्या लोकांसाठी खुले केले होते. परंतु वरिष्ठ जातीच्या लोकांची भितीने कनिष्ठ जातीतील लोक तलावात पाणी भरण्यासाठी जात नसत. या अन्यायाविरुद्ध त्यांनी आपला हक्क मिळविण्यासाठी लोकांना संघटीत केले व 20 मार्च 1927 रोजी सत्याग्रह करून महाडचे चवदार तळे अस्पृश्य लोकांसाठी खुले केले.

मनुस्मृतीचे दहन :-

मनुस्मृती या ग्रंथात जातीव्यवस्था व अस्पृश्यांसंबंधीचे निर्बंध यांचे समर्थन करून जाती व्यवस्था व सामाजिक विषमता यांना बळकटी देण्याचे काम केले होते. या ग्रंथाच्या माध्यमातून विषमता व उच्च नियतिचे समर्थन केले गेले होते. शुद्र

लोकांना गुलाम बनविण्याची व्यवस्था या ग्रंथात सांगितली होती. मानवा-मानवात भेदभाव निर्माण करण-या या ग्रंथाचे बाबासाहेबांनी 25 सप्टेंबर 1927 ला दहन केले.

काळाराम मंदिरात प्रवेश :-

हिंदू धर्मात उच्चवर्णीयांनी अस्पृश्य जातीतील लोकांना अनेक हक्कांपासून वंचित ठेवले होते. अस्पृश्य लोकांना मंदिरात प्रवेश दिला जात नव्हता. पुजाअर्चा करण्यास विरोध केला जात होतो या अन्याया विरोधात बाबासाहेबांच्या नेतृत्वाखाली इ. स. 1930 मध्ये रोजी नाशिक येथील अनुयायींसह मंदिर प्रवेश केल्याने दलितांसाठी मंदिराची दरवाजे खुली करण्यात आली.

हिंदू कोड बिल :-

स्वातंत्र्योत्तर काळात कायदा मंत्री म्हणून त्यांनी कोडबिल तयार केले. या बिलाच्या माध्यमातून हिंदू कायद्याचे संहितीकरण करून सर्व हिंदूंना एकच कायदा लागू करावा. त्यात स्त्रीयांना समान हक्क देण्यात यावे महत्वाचे काम यात होते. हिंदू कोडबिलाचा मसुदा तयार करून बाबासाहेबांनी लोकसभेत मांडला पण हे मंजूर होवू शकले नाही. त्यामुळे बाबासाहेबांनी कायदा मंत्री पदाचा त्याग केला.

भारतीय संविधान निर्मितीतील योगदान

15 ऑगस्ट 1947 ला भारत स्वतंत्र झाला. स्वातंत्र्यदिन पंतप्रधान पंडित जवाहरलाल नेहरू यांनी डॉ. आंबेडकरांना मंत्रिमंडळात सहभागी होण्यासाठी निमंत्रण दिले. हे निमंत्रण आंबेडकरांनी स्विकारले व ते प्रथम विधीमंत्री झाले. 29 ऑगस्ट 1947 रोजी एकमताने संविधान मसुदा समितीच्या अध्यक्षपदी त्यांची निवड करण्यात आली. या समितीची जबाबदारी विशेष लक्ष देवून ते पार पाडत होते. मसुदा समितीने संविधानाचा प्रथम मसुदा 21 फेब्रुवारी 1948 संविधानसभेच्या अध्यक्षांना सादर केला. समितीने आपले कार्य सुरुच ठेवले आणि वेळोवेळी सुचविलेल्या संशोधनावर विचार केला. त्यानंतर हा मसुदा 4 नोव्हेंबर 1948 रोजी संविधान सभेपुढे चर्चेसाठी सादर करण्यात आला.

मसुदा समितीचे अध्यक्ष म्हणून जे काम बाबासाहेबांनी केले त्याची दखल संविधान निर्मात्री सभेने घेतली. संविधान मसुदा सादर झाल्यानंतर त्यावर बोलताना अनेक सदस्यांनी डॉ. बाबासाहेबांच्या कामाची प्रशंसा केली. आंबेडकर हे संविधान सभेच्या दोन उपसमितीचे अध्यक्ष म्हणून काम केली. आंबेडकरांनी ज्या ज्या समित्यांवर काम केले त्या सर्व समितीतील त्यांचे कार्य खुपच उपयोगी होती. त्यांनी अभ्यासपूर्ण माहितीचा समितीच्या काम करत असताना उपयोग केला. बाबासाहेबांनी भारतीय राज्यघटनेचा मसुदा तयार करत असताना त्यांनी अनेक राज्यघटनेचा अभ्यास केला व त्यातून भारतीय सामाजिक परिस्थितीनुसार कोणत्या गोष्टी आपण स्विकारणे आवश्यक आहे याचा विचार करून इतर देशातील राज्यघटनेतील तरतुदीचा स्विकार केला आहे. डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर एक अभ्यासु व्यक्तीमत्व होते. म्हणूनच भारतीय राज्यघटना निर्मितीची मसुदा समितीच्या अध्यक्षपदाची जबाबदारी बाबासाहेबांकडे देण्यात आली होती.

सारांश :

डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर समाजसुधारक होते. त्यांनी आपले विचारच मांडले आहे. असे नाही तर आपल्या विचारात्मक कृतीची जोड दिली आहे. तळागाळातील लोकांच्या दुःखाची जाणीव बाबासाहेबांना होती. त्यांनी जीवनभर आपले समाजसुधारण्याचे कार्य अविरोधपणे केले. त्यांनी अस्पृश्यता, जातीभेद नष्ट करण्यासाठी भारतीय संविधान निर्माण करत असतानाच त्यांनी हया विषमतायुक्त समाजात समता निर्माण करण्याचा प्रयत्न केला आहे.

त्यांच्या विचारांची छाप भारतीय राज्यघटनेतून व्यक्त होते. देशाला स्वातंत्र्य, समता यासाठी आदर्श मुल्य त्यांनी संविधानात टाकली ज्यामुळे समाजात समता व न्याय प्रस्थापित होईल हा त्यामागचा त्यांचा हेतू होतो. त्यांनी अस्पृश्यतेची जाणीव व सामाजिक विषमतेची जाणीव तळागाळातील लोकांना करून दिली आहे. भारतीय समाजात जातीव्यवस्थेने कशा प्रकारे मानवाला प्राण्यासारखे जीवन जगायला लावले आहे, हे आपल्या विचारांतून लोकांपर्यंत पोहचवले.

संदर्भ :-

1. धनंजय कीर- डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर पॉप्युलर प्रकाशन, मुंबई प्रथमावृत्ती
2. अस्पृश्यता व सत्यागृहाची सिध्दी बहिष्कृत भारत- 15 नोव्हेंबर 1927
3. आंबेडकरी उर्जेचे नवक्षितीज संपा. विश्वजीत कांबळे प्रा. अरुण दसोडे विद्यार्थी- साहित्य प्रकाशन-यवतमाळ
4. हिंदू कॅड्रबिल आणि डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर
5. <http://jdattatray888.globalmarathi.com>
6. मुकनायक हिंदू कॅड्रबिल आणि डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर सप्टेंबर 1920
7. डॉ. एस. एस. गाठळ- महाराष्ट्रातील आंबेडकर चळवळीचा इतिहास